

miş olup aynı plan üst kattaki odaya da yansıtılmıştır. Avlunun iki köşesinde yer alan merdivenlerle üst kata ulaşılmaktadır. Kuzeybatı köşesinde dışa çıkıntılı biçimde ele alınan bölümler iki katta da mazgallı olarak düzenlenmiştir. Bunlardan temizlik birimi olduğu düşünülen batı yönündeki bölüm ince uzun dikdörtgen planlı olup her iki katta koridora bağlanmakta, ayrıca alt katta da küçük bir kapı ile dışa açılmaktadır. Kuzeydeki birim ise köşe odalarına açılan birer mekândır. Avlunun ortasında vaktiyle bir şadırvanın bulunduğunu, bunun üstünde de fevkanî bir mescidin olduğunu Evliya Çelebi bildirmektedir. 1964 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan restorasyon çalışmalarından sonra yapı turistik otel olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Caminin yanında yer alan hamam çifte hamam şeklinde yapılmıştır. Soğukluk kısımları zamanla değişikliğe uğramış olup ılık kısımları dikdörtgen planlıdır. Kare planlı sıcaklık bölümleri alt hizada yer alan köşe tromplarından sonra sekizgen olarak devam eder. Mekânların üzeri filgözü açıklıklı birer kubbe ile örtülüdür. Yalnız erkekler bölümünün sıcaklığında göbek taşı mevcuttur. Sıcaklıkların arkasında su deposu ve külhan bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakfiye, VGMA, Defter nr. 571, s. 215, sıra nr. 81; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 144; Bahri Kılıç, *Çeşme ve Kuşadası'nda Türk Mimarisi* (lisans tezi, 1973), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü, s. 29-37; Gönül Güreşsever, *Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi* (doktora tezi, 1974), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü, s. 214-217; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul 1975, s. 229-230; *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 726-731; Orhan Tunçer [Orhan Cezmi Tuncer], "Öküz Mehmetpaşa Kervansarayı Turistik Hoteli", *Arki-tekt*, XXXIX/338, İstanbul 1970, s. 76-79; a.mlf., "Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 2, Ankara 1975, s. 123-156; Filiz Oğuz – Özkan Erincin, "Kuşadası Kale Camii", a.e., sy. 5 (1983), s. 135-146.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

ÖKÜZ MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ

Niğde Ulukışla'da
XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen
menzil külliyesi.

Konya-Adana yolu üzerinde Ulukışla'da yer alan külliye'nin banisi Sadrazam Damad Öküz Mehmed Paşa'dır. Vakfiyesi Zilhicce 1028 (Kasım-Aralık 1619) tarihli olduğuna

göre külliye bu tarihten önce tamamlanmış olmalıdır. Cami, kervansaray, arasta (bedesten), hamam, mektep, fırın ve kahvehanedin oluşan külliye'nin imaret ve zâviyesinin de bulunduğunu Evliya Çelebi bildirmektedir. Bugün mektep, fırın, kahvehane, imaret ve zâviye yapıları mevcut değildir.

Külliye'nin güneydoğu ucunda yer alan cami Mehmed Paşa veya Kışla Camii adıyla da tanınır. Zamanla harap olan yapı 1969 yılındaki tesbitlerle üst örtüsü, duvarları ve son cemaat yeri yıkılmış olup birinci sıra pencere üst hizasına kadar duvarları mevcuttu. Bu tarihten sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce ihya edilen yapı kare planlı, kubbeli olup önünde üç birimli son cemaat yeri vardır. Kesme taş duvarlarında eşit aralıklarla yerleştirilen kırmızı taş sıraları ve bu taşların kemerlerdeki alternatif kullanımı ile hareketli cephelere sahip yapının alt sıra pencere alınlıkları süslemeli olarak düzenlenmiştir. Son cemaat yeri, baklavalı başlıklı dört mermer sütuna oturan sivri kemerli açıklıklı ve pandantiflerle geçişi sağlanan üç kubbe ile örtülüdür. Eksende yer alan kapı sivri kemerli alınlıklı ve yuvarlak kemerli açıklıklıdır. Kapının iki yanında harime açılan birer pencere ve mihrap nişi vardır. Harim içten 12,20 x 14,00 m. ölçüsünde dikdörtgen planlıdır. Köşelerde yaklaşık 1 m. seviyesinden başlatılan kemerler sayesinde uçları aşağıya kadar uzamış pandantiflerle geçişi sağlanan dıştan sekizgen kasnaklı kubbe harimi örter. Kuzeyde geniş tutulan kemer sayesinde harim bu yönde genişletilmiştir. Üç sıra pencere ile aydınlanan harimde alt sıra dikdörtgen, orta sıra sivri, kubbe kasnağındakiler ise yuvarlak kemerli açıklıklıdır. Vaktiyle mermer olduğu bilinen mihrap son onarımda sıvanmış ve mermer takliidi boyanmıştır. Kuzeyde kapı üzerinde yer alan taş konsollara oturtulmuş ahşap bir mahfil mevcuttur. Kuzeybatı köşe-

sinde mevcut minare kare kaide üzerinde prizmatik üçgenlerle geçilen onikgen gövdeli, oval şerefeli ve kursun külâhlıdır. Minareye cami içinden geçilmektedir. Caminin vaktiyle taş döşemeli olan avlusu 1935 yılında sökülüştür. Kuzeydeki arastadan avluya bir bağlantının olduğu bugün içi örülerek kapatılan kapıdan anlaşılmaktadır.

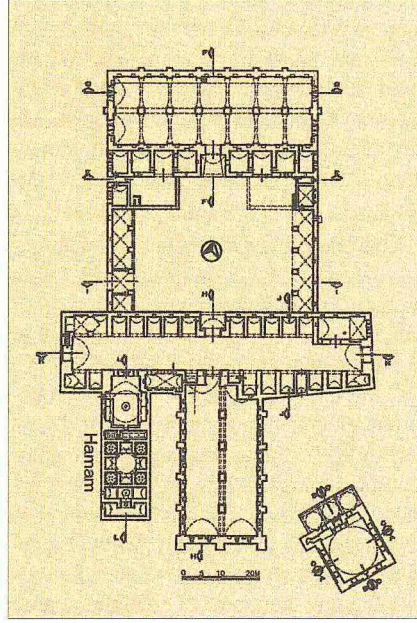
Külliye'nin büyük boyutlu yapısı olan kervansaray düzgün kesme taş ve moloz taş malzeme ile inşa edilmiş olup biri kuzeyde, diğeri güneyde iki ayrı bölümden meydana gelmektedir. Arastanın kuzeyinde bulunan ve avlulu olan bölüm kareye yakın dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Avlu güneye, kapalı mekânlar ise kuzeye yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı avlu güneyinde yer alan bir kapı ile arastaya bağlanmaktadır. Doğu ve batı yönünde dörder pâyeli, çapraz tonoz örtülü ve ocaklı revaklar vardır. Revakların kuzeyinde dışa açılan birer küçük kapı mevcuttur. Batıdaki revakin güney birimi sonradan kapıya dönüştürülmüştür. Avlunun kuzeyinde kervansarayın kapalı bölümüne bitişik olarak bir sıra halinde beşik tonoz örtülü sekiz birim bulunmaktadır. İki yanda simetrik olarak yerleştirilen bu mekânlardan birer tanesi avluya açılan eyvan, diğerleri odadır. Ortada yer alan kapı ile kapalı bölüme geçilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan bu mekân ortada altı pâyeli bölümlenmiş iki beşik tonozla örtülüdür. Mekânın uzun kenarlarında önleri sekili (güneydeki mevcut değil) ocak nişleri görülür. Dıştan üçgen alınlıklı cepheli kısa kenarlarda mazgal açıklıkları vardır. Bu mekânın güneydoğu ve güneybatı köşelerinde yer alan birer kapı ile beşik tonozlu birimlere geçiş sağlanmıştır. Kervansarayın kapalı bölümü altında samanlık birimlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Arastanın güneyinde yer alan ve kuzey-güney istikametinde dikey yerleştiril-

Ulukışla
Öküz
Mehmed
Paşa
Külliyesi

miş olan ikinci bölüm eksende olmayan bir kapı ile arastaya bağlanmaktadır. Mekân ortada dikdörtgen kesitli dört pâyeye ile ikiye bölünmüş olup iki beşik tonozla örtülmüştür. Kuzey hariç diğer üç duvarda görülen ocak nişlerinin önündeki sekiler sonradan kaldırılmıştır.

Külliyenin ortasında doğu-batı doğrultusunda uzanan arasta dikdörtgen planlıdır. Ortada sivri kemerli, tonoz örtülü sokağa bunun iki yanında sıralanmış tonozlu dükkânlardan oluşur. Sokağın iki ucunda dışa açılan birer kapısı olan arastadan kuzey ve güneyde kervansarayın bölümlerine bağlanan iki kapı, güney batıda hammama, güneydoğuda cami avlusuna açılan kapılar vardır. Her iki dizide çoğu ocaklı olarak düzenlenmiş toplam yirmi dört birim mevcuttur. Üst örtüleri genelde sivri kemerli tonoz olup üç tanesi çapraz tonozludur. Dışa açılan batı kapısının yanında duvar içinden çatıya geçişi sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Dıştan kesme taş kaplamalı yapı içte moloz taş malzeme ile inşa edilmiştir. Sokağın üstünü örten tonozun doğu bölümü orijinaldir ve tuğla örgülüdür. Batı bölümü ise betonarme olarak yenilenmiştir. Güneydoğuda cami avlusuna açılan kapının kemeri palmet süslemelidir. Arastada kuzeydoğuda yer alan mekânla güneyde hamamla kervansaraya ait yapı arasında kalan mekân diğerlerine göre büyük ve yatık dikdörtgen

Ülküştâ'daki Öküz Mehmed Paşa Külliyesi'nin planı

planda ele alınmıştır. Kuzeydoğudaki mekânın bir bölümü iki katlıdır. Güneydeki mekânın fırın olarak kullanıldığı söylenmektedir.

Arastanın güneybatısında kuzey-güney doğrultusunda dikine yerleştirilmiş olan tek hamam bir kapı ve iki pencereci cephesiyle arasta sokağına açılmaktadır. Kapı sövesinin üzerinde rozetli ve palmetli bir süsleme vardır. Soğukluk bölümü kuzeye doğru daha derin olmak üzere dört yönde genişletilmiş kubbe ile örtülü bir mekândır. Batıda yer alan küçük bir kapı ile ayrıca dışa açılmaktadır. Eksende yer alan kapı ile geçilen ılıklık yatık dikdörtgen planlı olup biri küçük iki aynalı tonozla örtülmüştür. Sıcaklık bölümü dört eyvanlı ve dört köşe halvet odalı olarak düzenlenmiştir. Orta mekânla halvet odalarının üstleri filgözü açıklıklı kubbelerle, eyvanların üstleri ise sivri kemerli tonozlarla örtülmüştür. Sıcaklığın güneyinde enine dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü su deposu ile külhan bölümü yer almaktadır. Külliye'nin kuzeyinde kesme taştan inşa edilen sivri kemerli nişli, kitâbesiz bir çeşme mevcuttur. Üstü iki yana meyilli olarak düzenlenen bu çeşmenin külliye bünyesinde olduğu tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 37-38; Muharrem Bilge, *Kadın Han'ı ve Ülküştâ'da Kara (Damat veya Öküz) Mehmed Paşa Kervansarayı*

(lisans tezi, 1971), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü, s. 3-16; Tülay Reyhanlı (Gençel), *Osmanlı'da Külliye Mimarîsinin Gelişmesi* (doktora tezi, 1974), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü, s. 377-378; Gönül Güreşsever, *Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi*, İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü (doktora tezi, 1974), s. 218-223; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul 1975, s. 210-212; Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul 1985, s. 198-199; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarîsi*, İstanbul 1986, s. 338-339; R. Eser Gültekin, *Ülküştâ ve Öküz Mehmet Paşa Menzil Külliyesi*, Ankara 2001.

▲ AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

ÖLÇÜ

Sözlükte ölçü kelimesi "ağırlık, uzunluk ve hacim gibi büyüklüklerin belli bir birime göre değerlendirilmesi, bu karşılaştırmada kullanılan birim, sonuçta bulunan rakam" anlamlarına gelir. Müsikide seslerin eşit zaman birimlerine bölünmesine de ölçü denir (edebiyattaki kullanımını için bk. VEZİN). Ölçme işlemine ölçüm (Ar. keyl), hacim ölçüsü birimine ölççek (Ar. mikyâl, kîle) adı verilir. Arapça'da ölçü karşılığında yahut onunla bağlantılı olarak mîkdâr, mîkyâs, vezn, mîzân / kıstâs, kabân (kapan), mesâha gibi kelimeler kullanılır. Çeşitli ölçü birimlerinin doğruluğunu tahkik için faydalanılan hassas standart numunelere sence (étalon) adı verilir. Bunlar eski çağlardan beri başta tapınaklar olmak üzere çeşitli yerlerde korunmuştur.

Ölçü kullanımı medenî hayatın gereğidir. Piyasanın en önemli meselelerinden olan ölçü tartı konusu Kur'an'da birçok yerde geçer; ölçme tartmanın yanı sıra kullanılan aletlerin de doğru olması ve insanlara haksızlık yapılmaması istenir (el-En'âm 6/152; el-A'râf 7/85; Hûd 11/84-85; el-İsrâ 17/35; eş-Şuarâ 26/181-182; er-Rahmân 55/7-9; el-Mutaffifîn 83/1-3). "Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde ölçülerle ilgili sahtekârlıkta Medineliler'in üstüne yaktı. Allah 'veylün li'l-mutaffifîn' âyetini indirince ölçüyü doğru tutmaya başladılar" meâlindeki rivayet (İbn Mâce, "Ticârât", 35; Kurtubî, XIX, 250) o devirdeki durumda açıkça göstermektedir. Ölçü ve tartılarda hile yapmanın haramlığı hususunda icmâ olduğu gibi bazı âlimlere göre bu tür aldatmalar büyük günahlardandır (İbn Hacer el-Heytemî, I, 244-247; Meclisî, XLVII, 217). Söz konusu yasağı çiğneyenlere -nasla belirlenmiş bir ceza bulunmadığından- ta'zir uygulanacağı hususunda ittifak var-

Öküz Mehmed Paşa Camii

